

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

قرا بادین

اعظم و اکمل

تالیف
حکیم محمد اعظم خان

مقدمه

دکتر محمد مهدی اصفهانی

به کوشش

رشید نقاد

سرشناسه: ناظم جهان، محمد اعظم - ۱۹۰۲ م

Nazim Jahan, Muhammad A'zam Khan

عنوان و نام پدیدآور: قربادین اعظم و اکمل / تالیف محمد اعظم خان. به کوشش: رشید تفقد؛
مقدمه محمد مهدی اصفهانی.

مشخصات نشر : تهران: انتشارات المعی، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری : ۶۷۲ ص.

شابک: ۱- ۹۷- ۷۵۵۳- ۹۶۴- ۹۷۸- ۳۵۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع : پزشکی سنتی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع : داروشناسی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع : گیاهان دارویی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴

شناسه افزوده : تفقد، رشید، ۱۳۵۸.

شناسه افزوده : اصفهانی، محمد مهدی. ۱۳۴۹-، مقدمه نویس

رده بندی کنگره : R۱۳۵/۷۲۴۴ ۱۳۹۳

رده بندی دیویی : ۶۱۰

شماره کتابشناسی ملی : ۳۶۲۴۷۷۳

دانشگاه علوم پزشکی
و خدمات بهداشتی درمانی تهران

آدرس: بلوار کشاورز خیابان عبدالله زاده کوچه زیبا پلاک ۴۰

تلفن: ۸۸۹۵۳۴۱۱

قربادین اعظم

تألیف: حکیم محمد اعظم خان، ناظم جهان

به کوشش: رشید تفقد و مقدمه استاد دکتر محمد مهدی اصفهانی

انتشارات المعی

چاپ: دانش پژوه

صحافی: آفرینش،

لیتوگراف: زاویه نور

چاپ اول: ۱۳۹۳، شمارگان: ۶۰۰

شابک: ۱- ۹۷- ۷۵۵۳- ۹۶۴- ۹۷۸

قیمت دوره ای: ۳۵/۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است

قربادین اعظم و اکمل گنجینه‌ای از دانش و تجربه در درمان بیماری‌ها

طب سنتی ما، میراثی گرانقدر مبتنی بر شواهد و محصول چند هزار سال کار علمی و تحقیق هزاران دانشمند، پزشک و درمانگر است که در طول قرون و اعصار، در مجموعه‌هایی کوچک و بزرگ گردآوری شده و علی‌رغم تطاول ایام و غفلت‌ها، بخش عظیمی از آن هنوز در دسترس و یا قابل ردیابی است.

در میان آثار به جای مانده، کتاب‌ها و رسائلی فراتر از معمول، در بردارنده انبوهی از اطلاعات علمی و تجربی ژرف و طبقه‌بندی شده وجود دارند که به پای آنها سال‌های بسیار از عمر حکیمان کم‌مانند، صرف شده است.

به عبارت دیگر حیات علمی آنان در قالب سطور و اوراق این کتاب‌ها تراکم و تجمد یافته است. به ویژه آثاری که با بازبینی و نقد عالمانه و آزمودن‌های مکرر آثار حکیمان پیشین شکل گرفته است.

این گونه آثار که خود به گونه‌ای برگزیده‌ای از مجموعه اطلاعات گذشتگان با افزوده‌های دیگر است ضمن گردآوری، گزیده نگاری، بازنگری و هم‌افزایی‌های پرفایده، راه را برای پیوندگان راه حکیمان و اخلاف وارثان علم طب و رایت‌داران این عرصه هموار و طی طریق آنان را آسان می‌کنند. به ویژه آنکه هر چه به زمان حاضر نزدیک‌تر می‌شوند با توجه به مقتضیات عصر و تغییرات احتمالی شرایط اقلیمی، تطورات الفاظ و مصادیق آنها، زبانی آشناتر و بیانی به واقعیت‌ها نزدیک‌تر دارند.

یکی از نوادر روزگار که آثار پربرکت و فراوانی این چنین، به یادگار نهاده است حکیم و طبیب بزرگ و پارسی‌نگار، حکیم محمداعظم خان معروف به ناظم جهان متوفی به سال ۱۳۲۰ هجری قمری فرزند سلطان الاطباء حکیم شاه‌اعظم خان است که کثرت آثار و کیفیت ممتاز آنها با توجه به شرایط زمان و محدودیت طول زندگانی او، آدمی را عمیقاً به شگفتی وای می‌دارد چرا که پیداست به جزء اندکی استراحت ضروری، شب و روز عمر پربرکت او در تحقیق و تجربه و تألیف گذشته است.

به جز کتاب حاضر به عنوان قربادین اعظم آثار پرمایه و استثنایی دیگری همچون اکسیر اعظم نیز رکن اعظم (که چاپ نخست آن در ۱۲۸۱ و چاپ بعدی آن در ۱۲۹۷ هجری قمری صورت گرفته) کتاب قسطاس اعظم (فرهنگنامه پزشکی) در ۲ جلد، محیط اعظم در شناخت ادویه مفرده در ۴ جلد با تاریخ انتشار نخستین ۱۳۱۳ هجری قمری نیز اعظم (علم نبض‌شناسی که شاید جامع‌ترین اثر در این زمینه باشد) با تاریخ انتشار اول در سال ۱۲۷۱ هجری قمری از او به یادگار مانده است و چه بسیار حکیمان و طبیبانی که همین آثار جامع و منسجم، آنها را از چشمه جوشان طب سنتی سیراب کرده است.

اما کتاب قربادین اعظم که اینک در نشری نو با کار عمیق، دقیق، شبانه روزی، و چند ساله فاضل محترم آقای رشید تفقد همراه با یادداشت‌ها و ژرف‌نگری در معرض بهره‌گیری اهل تحقیق و پژوهشگران و دانشجویان طب سنتی و داروسازی سنتی و جامعه پزشکی قرار می‌گیرد، کتابی است که طبع اولیه آن با نام قربادین اعظم بوده و به سفارش اعظم خان به دست حکیم اکمل خان تکمیل شده اکنون در شکل جدید با قلم حروف‌چینی و با مقدمه و ضمائم آن منتشر می‌گردد.

به نظر می‌رسد که نشر مجدد و فاخر این اثر ماندگار در طب سنتی که آرزوی دیرین فراگیران و کاربران آن بود فرصت مجددی برای توسعه و بالندگی این دانش پرمایه فراهم آورد.

دکتر محمد مهدی اصفهانی

بهمن ۱۳۹۲

فهرست مطالب

باب الدال المهملة مشتمل بر سه فصل... ۱۱۱	مقدمه استاد... ۳
فصل اول در ادویات که به لفظ مطلق دوا مشهوراند ۱۱۱	مقدمه مصحح حکیم اعظم خان رامپوری... ۴
فصل دوم در نسخه‌های دبید الورد و دواء المسک و غیرها ۲۳۴	مقدمه مولف در بیان وصایای اطبا که طیب را حفظ آن واجب... ۱۱
فصل سوم در دیاقودها... ۲۴۲	
	باب الالف مشتمل بر پنج فصل
باب الذال المعجه متضمن بر یک فصل... ۳۴۳	فصل اول در ایارجات... ۱۳
ذروات... ۳۴۳	فصل دوم در اطریفلات... ۱۳
باب الزاء المهملة... ۳۴۸	فصل سوم در انوشدارو... ۱۸
در روغن‌ها... ۳۴۸	فصل چهارم در انکیابات... ۲۲
	فصل پنجم در آبرن‌ها... ۲۲
	باب الباء الموحدة مشتمل بر سه فصل
باب الزاء المعجمة مشتمل بر یک فصل زروقات ۳۶۱	فصل اول در پاشویه‌ها... ۲۷
باب السین المهملة مشتمل بر چهار فصل... ۳۶۳	فصل دوم در بخورات و برودات... ۲۷
فصل اول در سموات... ۳۶۳	فصل سوم در برشمن و بنادق... ۳۱
فصل دوم در سنونات... ۳۶۲	
فصل سوم در سفوفات... ۳۶۲	باب التاء الفوقانیة در تریاقات و تنزوی خطایی ۳۳
فصل چهارم در نسخ سکنجبین... ۴۰۸	باب التاء المثلثة... ۳۵
باب الشین المعجمة متضمن بر سه فصل... ۴۱۳	باب الجیم مشتمل بر سه فصل... ۳۶
فصل اول در شمومات... ۴۱۳	فصل اول در جلابات و جواهر مهره... ۳۶
فصل دوم در اشربه	فصل دوم در جوارشات... ۳۷
فصل سوم در شیاقات... ۴۳۱	فصل سوم در جوگراجها و جلنجبین‌ها و چتنی... ۴۸
باب الصاد المهملة مشتمل بر یک فصل... ۴۳۸	
صبح‌ها... ۴۳۸	باب الحاء المهملة مشتمل مشتمل بر پنج فصل... ۵۰
	فصل اول در حبوب... ۵۰
باب الضاد المعجمة مشتمل بر یک فصل... ۴۳۹	فصل دوم در حسونات... ۹۶
ضمادات... ۴۳۹	فصل سوم حلوایات... ۹۸
باب الطاء المهملة مشتمل بر یک فصل... ۴۷۲	فصل چهارم در حقه‌ها... ۱۰۰
اطلیه... ۴۷۲	فصل پنجم در حمولات... ۱۰۲
باب العین المهملة مشتمل بر دو فصل... ۴۸۹	باب الخاء المعجمة مشتمل بر سه فصل... ۱۰۳
فصل اول در عضاره آمله و عطوسات... ۴۸۹	فصل اول در خمیره‌جات... ۱۰۳
فصل دوم در عرقیات... ۴۸۸	فصل دوم در خبزاها... ۱۰۸
	فصل سوم در خاگینه‌ها... ۱۰۹
	فصل چهارم در خضابات... ۱۰۹

۶۳۸	فصل سوم در نطولات
۶۴۱	فصل چهارم در نقوعات
۶۴۶	باب الواو مشتمل بر یک فصل
۶۴۶	وجورات

۶۴۷	باب الیاء التحتانیة متضمن بر یک فصل
۶۴۷	یاقوتی‌ها

۶۵۲	فهرست کلی بیماری‌ها و داروهای قریب‌ادین اعظم و اکمل
-----	---

۶۵۲	فهرست ادویه امراض که در قریب‌ادین مسطورانند
۶۵۲	امراض رأس
۶۵۳	امراض العین
۶۵۵	امراض اذن
۶۵۶	امراض انف
۶۵۶	امراض فم و شفت و لسان
۶۵۶	امراض استان و لثه
۶۵۷	امراض حلق و لہات
۶۵۸	امراض قلب
۶۵۹	امراض پستان
۶۵۹	امراض معده
۶۶۱	امراض کبد و مراره و طحال
۶۶۲	امراض امعا
۶۶۳	امراض مقعد
۶۶۳	امراض کلیه و مثانه
۶۶۴	امراض اعضای تناسل
۶۶۵	امراض رحم
۶۶۶	امراض ظہر و مفاصل
۶۶۷	حمیات
۶۶۷	اورام و بشور
۶۶۸	امراض جلد
۶۶۹	امراض شعر
۶۶۹	امراض ظفر
۶۶۹	امراض متفرقه
۶۶۹	سموم مشروبہ
۶۷۰	سموم ملدوغه
۶۷۰	پایان فصل سنگی قریب‌ادین

۵۰۶	باب الثمین المجمعہ مشتمل بر سه فصل
۵۰۶	فصل اول در غراغر
۵۰۹	فصل دوم در غسولات
۵۱۰	فصل سوم در غمره‌ها

۵۱۲	باب الفاء متضمن بر دو فصل
۵۱۱	فصل اول در نسخه فلدقیون و فتایل و قلوبیا
۵۱۳	فصل دوم در فرازج

۵۱۷	باب القاف مشتمل بر چهار فصل
۵۱۷	فصل اول در اقراص
۵۳۰	فصل دوم در قطورات
۵۳۲	فصل سوم در قهوه‌ها
۵۳۳	فصل چهارم در قیروطیات

۵۳۶	باب الکاف متضمن بر سه فصل
۵۳۶	فصل اول در کمادات
۵۳۸	فصل دوم در گبهره و اکحال
۵۴۳	فصل سوم در نسخه‌های گلقتد و کمونی

۵۴۴	باب اللام مشتمل بر چهار فصل
۵۴۴	فصل اول در لخالخ
۵۴۳	فصل دوم در لزوقات و لطوخت
۵۴۵	فصل سوم در لعوقات
۵۴۹	فصل چهارم در لبوبات

۵۵۱	باب المیم متضمن بر هشت فصل
۵۵۱	فصل اول در مطبوختات
۵۶۹	فصل دوم در مقیثات
۵۷۰	فصل سوم در ماء العسل و ماء البزور و ماء الاصول و غیره
۵۷۴	فصل چهارم در معجونات
۶۰۷	فصل پنجم در مفرحات
۶۱۶	فصل ششم در نسخه‌های ماء اللحم
۶۲۱	فصل هفتم در مضامض
۶۲۵	فصل هشتم در مراهم

۶۳۶	باب النون محتوی بر چهار فصل
۶۳۶	فصل اول در نشوقات
۶۳۶	فصل دوم در نفوختات